

**КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ**

Дипломна робота

магістра

на тему:

**«ПОЛІТИЧНА ПРОПАГАНДА В ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМАХ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР»**

Виконала: магістрантка
спеціальності 8.020302 Історія
заочної форми навчання

Кравчук Тетяна Володимирівна

Науковий керівник:

Опря Ігор Анатолійович,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії

Кам'янець-Подільський – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ ТА ОГЛЯД ДЖЕРЕЛ.....	7
1.1. Історіографія питання.....	7
1.2. Джерельна база дослідження.....	16
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ПРОПАГАНДИ У СТАНОВЛЕННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ.....	19
2.1. Пропаганда як засіб управління масовою свідомістю в тоталітарних країнах.....	19
2.2. Інституційне становлення пропагандистського апарату в Німеччині.....	28
2.3. Головні органи пропаганди та агітації в Радянському Союзі.....	39
РОЗДІЛ 3. ЗАСОБИ ТА ФОРМИ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ В НІМЕЧЧИНІ ТА СРСР.....	48
3.1. Застосування нових технологічних методів ведення пропаганди... ..	48
3.2. Візуальні виміри пропаганди в Німеччині та СРСР.....	59
3.3. Образ ворога та його місце в політичній пропаганді тоталітарних режимів.....	75
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	86
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми. Політична пропаганда як історичне явище традиційно викликає наукові дискусії та розпалює політичні пристрасті. Пропаганда є невід'ємною складовою авторитарних та тоталітарних режимів, а її вивчення особливо актуальним у наші дні, коли загарбницька політика Російської Федерації включає у себе активне використання методів пропаганди для впливу на суспільну свідомість.

Важливість теми обумовлена тим, що пропаганда – це невіддільна складова сучасного суспільного життя, причому в умовах формування інформаційного суспільства її можливості неухильно зростають. Як одна із форм політичної діяльності пропаганда відіграє важливу роль у період передвиборчих кампаній, за наявності конфліктних і кризових ситуацій. Нерідко за допомогою пропаганди здійснюється маніпулювання свідомістю людей і громадською думкою.

Не дивлячись на те, що всього декілька десятиліть тому людство пережило трагічні моменти своєї історії – кровопролитні світові війни, геноцид цілих народів – сьогодні продовжують відбуватися військові конфлікти, збройні зіткнення, набирають потужність прояви тероризму, причому ініціатори агресивної політики обов'язково використовують пропагандистські гасла. У зв'язку з цим видається суспільно значущим вивчення конкретно-історичного змісту такого феномена як пропаганда та її вплив на підготовку або запобігання збройних конфліктів, на хід військових дій, досягнення перемоги. При цьому є необхідним вивчення досвіду політичної пропаганди, накопиченого в період Другої світової війни. Важливо, особливо в сучасному світі, в період ери, яка характеризує всі методи пропаганди, щоб громадяни були інформовані про прийоми, які роблять їх ефективними, і про механізми протистояння.

Важливість досліджуваної проблеми полягає і в тому, що залишки політичних стереотипів, нав'язаних політичною пропагандою,

стримують процеси демократизації політичної системи, розвитку громадянського суспільства. Політична пропаганда в умовах демократизації і плюралізму ідей часто сприймається як явище минулих тоталітарних і авторитарних періодів.

Дослідження політичної пропаганди в тоталітарних режимах на прикладах Німеччини та СРСР у порівняльному аналізі, її організації і технології представляє собою особливий інтерес, оскільки в ньому відображаються процеси, які відбувалися в суспільстві в період тоталітарного режиму. Необхідно зрозуміти і вивчити це явища, бо без розуміння природи політичної пропаганди неможливо протистояти виникненню нових режимів, що намагаються запозичувати методи нацистської чи радянської пропаганди.

Мета дослідження. Враховуючи актуальність теми, метою роботи визначено всебічний аналіз політичної пропаганди в тоталітарних режимах на прикладі Німеччини та СРСР.

Досягнення мети зумовило постановку і вирішення наступних **завдань:**

- охарактеризувати історіографію та стан джерельної бази роботи;
- визначити зміст поняття «політична пропаганда»;
- проаналізувати місце і роль політичної пропаганди в Німеччині та СРСР;
- розкрити основні аспекти нацистської та радянської пропаганди;
- визначити технології, засоби та форми політичної пропаганди;
- охарактеризувати образ ворога та його місце в політичній пропаганді тоталітарних режимів.

Об'єктом дослідження є система політичної пропаганди в тоталітарних режимах (Німеччина, СРСР).

Предметом дослідження є суть, методи та основні характеристики політичної пропаганди в тоталітарних режимах.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 30-х по середину

40-х років ХХ ст. Такі рамки зумовлені тим, що саме у цей час тоталітарні системи, а разом з ними і пропаганда у двох країнах досягає свого апогею та подальшого протистояння у ході Другої світової війни.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Німеччини та Радянського Союзу у вказаних часових рамках.

Методологічні засади дослідження. Методологія дослідження визначена характером теми, метою, особливостями джерельної бази, яка лягла в основу роботи. Розв'язанню дослідницьких завдань сприяло поєднання загальнонаукових, спеціальних підходів і принципів та емпіричних методів аналізу. Для реалізації поставленої мети і завдань даного наукового дослідження були використані *метод системного аналізу*, який дозволив комплексно та всебічно розглянути зміст і значення політичної пропаганди, прослідкувати пропаганду як цілісне і комплексне явище в Німеччині та СРСР; *біографічний та генетичний методи*, першочергове значення яких полягає у виявленні та використанні харизматичних рис і якостей А.Гітлера та Й. Сталіна у цілях посилення дієвості й ефективності своєї політичної діяльності; *історико-хронологічний метод* використано для аналізу етапів та специфіки розвитку політичної пропаганди; *порівняльний метод*, використано у виявленні особливостей використання політичної пропаганди у нацистській Німеччині та Радянському Союзі; *статистичний метод*, який допоміг підкріпити конкретними цифровими даними успіхи або невдачі відповідної політичної пропаганди; *структурно-функціональний метод* дозволив проаналізувати дієвість пропагандистських структур і їх ефективність в тоталітарних політичних режимах.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вдалося систематизувати дослідження політичної пропаганди в тоталітарних режимах; здійснити порівняльний аналіз політичної пропаганди в Німеччині та СРСР. Наукова новизна дослідження полягає у

комплексному, системному дослідженні проблем політичної пропаганди. Доведено, що політична пропаганда є важливим засобом завоювання, утримання та трансформації політичної системи. Виявлено, що політична пропаганда в залежності від політичного режиму має чітко виражену специфіку та характерні риси, зокрема, встановлено, що тоталітарна політична пропаганда характеризується повною залежністю від влади, максимальною централізацією та суворою регламентацією.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони уточнюють існуючі в історичній науці уявлення про політичну пропаганду. Проаналізовані форми і засоби пропаганди можуть застосовуватися в комунікаційних технологіях на сучасному етапі. Результати роботи також можуть бути використані у навчальному процесі, при підготовці вчителів до уроків, студентів до семінарських занять, написанні курсових робіт, наукових статей, повідомлень, рефератів, тощо.

Апробація результатів дослідження здійснена шляхом виголошення та обговорення її основних положень на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку сучасної науки», яка відбулася 6-7 липня 2018 року у м. Києві. Окремі положення дипломної роботи були викладені у статті «Образ ворога та його місце в політичній пропаганді тоталітарних режимів», опублікованій у збірнику за результатами вище вказаної конференції.

Структура роботи відповідає меті і завданням дослідження, спрямована на розкриття його предмета й об'єкта. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків. Обсяг основного тексту роботи становить 85 сторінок. Повний обсяг роботи – 102 сторінки. Список використаних джерел та літератури складає 118 найменувань.

ВИСНОВКИ

Отже, політична пропаганда в тоталітарних режимах стала важливим інструментом проведення внутрішньої і зовнішньої політики. Вона здійснювала постійний, цілеспрямований вплив на населення, сприяла формуванню суспільної думки.

Аналіз тоталітарної політичної пропаганди дозволяє визначити такі її головні особливості:

- абсолютне підпорядкування інформаційних потоків ідеолого-пропагандистським завданням політичної верхівки країни;
- централізація пропагандистської діяльності і створення для цього спеціалізованих структур;
- заборона всіх альтернативних джерел інформації, обмеження на ввезення іноземної пропагандистської літератури;
- обов'язкова участь громадян у пропагандистських заходах, тиск на суспільство, маніпуляції суспільною свідомістю.

Фундаментальна причина переваги тоталітарної пропаганди над пропагандою інших партій та рухів полягає в тому, що її зміст, не складає об'єктивної проблеми, про яку люди можуть мати свою думку, але стає незаперечним фактом. І саме у момент поразки стає видимою внутрішня слабкість тоталітарної пропаганди. Позбавлені підтримки згори, його учасники відразу ж перестають вірити в догми.

Політична пропаганда в тоталітарних країнах набула офіційного статусу, фінансувалася і регулювалася державою. Це дозволяє говорити про якісно новий етап у розвитку політичної пропаганди, на якому вперше з'являються розгалужені спеціалізовані організаційні структури, пропагандистська діяльність яких стає професією і основним завданням. Політична еліта Німеччини та СРСР використовувала пропаганду для нав'язування власної ідеології, цінностей, для виправдання своїх дій.

Головними функціями політичної пропаганди було поширення і популяризація владних ідеологічних та доктринальних цілей,

стратегічних та тактичних політичних завдань, захист політичного режиму, переконання громадян у справедливості суспільно-політичного ладу, утвердження в суспільній свідомості легітимності режиму.

Характерною рисою тоталітарної політичної пропаганди стала її висока маніпулятивність, що проявлялася у маскуванні пропаганди під об'єктивне інформування. Ще однією рисою маніпулювання було нав'язування спрощених стереотипів, стандартних образів, уявлень про навколишню дійсність. Важливим чинником, що забезпечував дієвість такої пропаганди, стало вміле використання особливостей психічного складу населення, що склалися в ході історичного розвитку.

Нацистським та радянським пропагандистам вдалося створити в масовій свідомості людей цілу систему поглядів, цінностей, соціальних норм і установок. Вони створили наймогутніший в історії пропагандистський апарат, який використовував найрізноманітніші засоби і методи, численні канали проникнення в свідомість мас. У пропагандистській діяльності широко використовувалися усі засоби масової комунікації: кіно, театр, радіо, літературу тощо.

Специфікою тоталітарної пропаганди є те, що вона не просто маніпулює громадською думкою – вона її формує, перетворюючись на «центральний інструмент соціального контролю». На будь-яке з питань, що хвилюють ту або іншу людину, у неї повинна бути готова відповідь. Нацистська пропаганда була всюдисущою, простягаючись від звичайного помешкання до урядової споруди в Нюрнберзі, де щорічно проходили з'їзди НСДАП. Очевидці сприймали їх як незабутнє шоу – вдень нескінченні паради і апофеоз появи Гітлера на трибуні, вночі замки з променів світла, створюваних тисячами прожекторів, і масові факельні ходи. «Фюрер думає про нас» – ця культова формула позбавляла багатьох німців від мук сумління за співучасть в злочинній діяльності режиму.

З іншого боку радянська пропаганда була також досить успішною і

ефективною довгий період часу. Ознаками ефективності служить те, що радянська пропаганда справлялася із завданнями, поставленими партією, згуртувала людей в «соціалістичне суспільство», успішно налагоджувала «братерські відносини», мала підтримку серед населення капіталістичних країн, піднімала і підтримувала дух і гордість радянського народу за свою країну. Радянська пропаганда була могутнім і успішним ідеологічним знаряддям, що згуртувало соціалістичне суспільство.

Таким чином, проаналізувавши особливості політичної пропаганди, дослідивши методи, способи і прийоми тоталітарної пропаганди, можемо стверджувати, що пропаганда була успішною і ефективною довгий період часу у тоталітарних режимах і стала одним з чинників тривалого існування цих режимів. Втім і на сьогоднішній день пропаганда залишається могутнім інструментом у формуванні суспільної свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

І. ДЖЕРЕЛА

1. Болибок П. Моє детство в окупації // Одинадцята всеукраїнська наукова конференція «Велика Вітчизняна війна: маловідомі сторінки історії, імена, події». Київ Хмельницький, 14–16 жовтня 2004 р.: Збірник доповідей і повідомлень / Відп. ред. П. Тронько. Київ-Кам'янець-Подільський, 2004. С. 299-304.
2. Геббельс Й. Маленька абетка націонал-соціаліста [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.vatra.org.ua/heopolityka/hebbels-malenka-abetka-natsional-sotsialista.html>
3. Германские агитационные плакаты Третьего Рейха [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://softsalo.com/german_3_reich_pol/006_3_reich_pol.html
4. Гитлер А. Приказ Гитлера о передаче всей полноты власти на оккупированной территории командующим войсками вермахта // Преступные цели преступные средства. Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР. (1941 1944 гг.) / Сост.: Заставенко Г. Ф. и др. М.: Экономика, 1985. С. 46-47.
5. Гітлер А. Майн кампф [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.hrono.ru/libris/lib_g/meinkampf00.html.
6. Гогун А. Черный PR Адольфа Гитлера: документы и материалы. М.: Эксмо, Яуза, 2004. 276 с.
7. Гуменна Д. Хрещатий Яр (Київ 1941–1943): роман-хроніка. К.: Знання, 2001. 408 с.
8. Історія застерігає: Трофейні документи про злочини німецько-фашистських загарбників та їхніх посібників на тимчасово окупованій території України в роки Великої Вітчизняної війни. К.: Політвидав України, 1986. 456 с.
9. Каталог плакатів СССР. 1941-1945 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://soviet-posters.chat.ru/>

10. Київ у дні нацистської навали: За документами радянських спецслужб. До 60 -річчя визволення України від гітлерівських загарбників. К., Львів: [б. и.], 2003. 527 с.
11. Кукрыниксы. Плакаты и карикатуры 1942 года [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://feldgrau.info/2010-09-02-14-48-28/9113-kukryniksy-plakaty-i-karikatury-1942-goda>
12. Куцай С. Німеччина очима остарбайтера (1942–1945): розповіді про пережите. Луцьк, 2003. 164 с.
13. Малаков Д. Оті два роки... у Києві при німцях. К.: Вир, 2002. 316 с.
14. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні: збірник документів і матеріалів. К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1963. 487 с.
15. Пикер Г. Застольные разговоры Гитлера. Смоленск: Восток, 1993. 348 с.
16. Преступные цели преступные средства. Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР. (1941 1944 гг.) / Сост.: Заставенко Г. Ф. и др. М.: Экономика, 1985. 328 с.
17. Пропаганда радянського способу життя засобами наочної агітації [альбом] / [авт.-упоряд. К. І. Покулитий]. К.: Політвидав України, 1982. 79 с.
18. Розенберг А. Из речи рейхслейтера Розенберга о политических целях Германии в предстоящей войне против Советского Союза и планах его расчленения. 20 июня 1941 г. // Преступные цели преступные средства. Документы об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР. (1941 1944 гг.) / Сост.: Заставенко Г. Ф. и др. М.: Экономика, 1985. С. 87-88.
19. Ситник М. Катам наперекір: Поезія, проза, спогади. К.: Свічадо, 1998. 448 с.

20. «Совершенно секретно! Только для командования!»: Стратегия фашистской Германии в войне против СССР: Документы и материалы. М.: Наука, 1967. 752 с.
21. Советская пропаганда в годы Великой Отечественной войны: «коммуникация убеждения» и мобилизационные механизмы. М.: Российская политическая энциклопедия, 2007. 805 с.
22. Україна в Другій світовій війні у документах: збірник німецьких архівних матеріалів: Т.3. Львів–Київ, 1999. 384 с.
23. Штрассер О. Гитлер и я / Пер. с англ. Ростов н/Дону, 1999. 384 с.

II. ЛІТЕРАТУРА

24. Авербух С. Гитлеровская пропаганда юдофобии в прокламациях и карикатурах. К.: Ранок, 2005. 224 с.
25. Альтман И. Еврейский Антифашистский комитет в СССР [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://festival.gluz.ru/rus/press/jev_anti_press/jev_anti_fshist_com.html.
26. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. М.: ЦентрКом, 1996. 672 с.
27. Аронсон Э., Пратканис Э. Эпоха пропаганды: механизмы убеждения, повседневное использование и злоупотребление. М.: Олма-Пресс, 2003. 380 с.
28. Байрау Д. Пропаганда как механизм самомобилизации // Отечественная история. 2008. № 1. С. 91-99.
29. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз. К.: МАУП, 2005. 440 с.
30. Беглов С. И. Внешнеполитическая пропаганда. Очерк теории и практики. М.: Высшая школа, 1980. 451 с.
31. Бессонов В. Пропаганда і маніпуляція як інструменти духовного поневолення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://psyfactor.org/propaganda2.htm#Top>.

32. Брамштедте Е. Йозеф Геббельс Мефистофель усмехается из прошлого. Ростов н/Д: Слово, 2000. 448 с.
33. Бусыгина Е. Окна ТАСС [Электронный ресурс] // Советская пропаганда и агитация. Режим доступа:
http://www.redplakat.ru/2009/09/blog-post_8185.html
34. Вашик К. Метаморфози зла. Образ врага в немецком и советском плакате [Электронный ресурс] // Родина. 2002. №10. Режим доступа:
http://www.istrodina.com/rodina_articul.php3?id=950&n=52
35. Вергасов Ф. Россия и запад. Формирование внешнеполитических стереотипов в сознании российского общества первой половины XX века [Электронный ресурс]. Режим доступа:
http://www.pseudology.org/information/russia_and_west/index.htm
36. Ветте В. Психологическая мобилизация немецкого населения. 1933-1939 гг. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Article/Vett_PsMob.php.
37. Войтасик Л. Использование психологии в системе пропаганды. М: Бахрам, 2001. 254 с.
38. Войтасик Л. Психология политической пропаганды. М., 1981. 124 с.
39. Волков Н. Идеологическая обработка допризывной молодежи и военнослужащих в третьем рейхе и ФРГ // Военно-исторический журнал. 1978. № 7. С. 72–77.
40. Гаджиев К. С., Джоуэтт Г. С., О'Доннел В. Пропаганда и внушение [Электронный ресурс]. Режим доступа:
<http://psyfactor.org/lib/propaganda13htm>
41. Галимуллина Н. М. Советско-партийная пропаганда периода Великой Отечественной войны как проблема историко-политического анализа. М.: Ястреб, 2005. 244 с.
42. Ганбрабура Н. Я. Україномовна окупаційна преса як джерело з історії нацистської експлуатації населення України (1941–1944 рр.) // Наукові

- праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2014. Вип. XXXVIII. С. 338-342.
43. Герцштейн Р. Война, которую выиграл Гитлер. Смоленск: Вече, 1996. 608 с.
  44. Глушков А. Е. К вопросу об организации прессы в гитлеровской Германии // Вопросы всеобщей истории и историографии. Томск, 1973. 165 с.
  45. Гогун А. Методы нацистской пропаганды в психологической войне. М.: Еврейский мир, 2004. 208 с.
  46. Горошкова Г. Н. Становление фашистського режима: узурпація и пропаганда // Ежегодник германской истории. М.: Наука, 1970. С. 381-414.
  47. Гриднёв В. Пропагандистская подготовка фашистской Германией войны против СССР // Вопросы истории. 1981. № 5. С. 166-171.
  48. Грідіна І. Радянська пропаганда та агітація як чинник духовного життя населення України під час Другої світової війни [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/uij/2009_3/10.pdf.
  49. Гудрик-Кларк Н. Оккультные корни нацизма [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.lib.ru/POLITOLOG/okkultnac.txt>.
  50. Гуревич П. С. Пропаганда в идеологической борьбе. М.: Высшая школа, 1987. 200 с.
  51. Дашичев В. Банкротство стратегии германского фашизма. М.: Наука, 1973. 243 с.
  52. Джефкинс Ф. Паблик рилейшнз. М.: Юнити-Дана, 2003. 365 с.
  53. Егорова-Гантман Е. В., Плешаков К. В. Политическая реклама. М.: Центр политического консультирования «Никколо М», 1999. 240 с.
  54. Ерусалимский А. Пропаганда войны в фашистской публицистике // Германский империализм: история и современность. М.: Наука, 1964. С. 351-356.

55. Желев Ж. Фашизм: документальное исследование германского, итальянского и испанского фашизма // *Философская и социальная мысль*. 1991. № 1. С. 136-154.
56. Жуков Д. Власовцы и нацистская пропаганда. М.: Русь, 2000. 320 с.
57. Зульцман Р. Пропаганда как оружие в войне // *Итоги Второй мировой войны. Выводы побеждённых*. СПб.: Полигон, 1998. 254 с.
58. Ивлев И. А., Юденков А. Ф. Оружием контрпропаганды. Советская пропаганда среди населения оккупированной территории СССР 1941-1944 гг. М.: Наука, 1988. 268 с.
59. История национал-социалистической пропаганды [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://prop.boom.Ru/Index.htm>.
60. Касьянов В. А. Прорыв фальсификации сущности и методов нацистской пропаганды // *Германские рабочие и демократические движения в новое и новейшее время*. 1978. Вып.6. С. 84-89.
61. Кисельов М. В Психологічні аспекти пропаганди [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://psyfactor.org/propaganda6.htm>
62. Коваль М. Доля української культури за «нового порядку» (1941–1944 рр.) // *УІЖ*. 1993. № 11–12. С. 15-38.
63. Колобкова Э. А. Пропаганда советского образа жизни («Беседы о пропагандистском мастерстве»). М.: Московский рабочий, 1987. 126 с.
64. Комков Г. Д. Патриотическое воспитание советских людей в предвоенные годы (1939-1941г) // *История СССР*. 1980. № 3. С. 3-18.
65. Кондакова Н. И. Идеологическая победа над фашизмом (1941-1945). М.: Наука, 1982. 165 с.
66. Кравчук М. А. Монополізація політичної пропаганди та створення спеціалізованих структур у радянському тоталітарному режимі // *Історико-політичні проблеми сучасного світу: зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 2004. Т. 10-11. С. 261-265.*
67. Кравчук М. А. Політична пропаганда як засіб становлення і трансформації політичних режимів: автореф. дис. канд. політ. наук.

- Львів, 2006. 19 с.
68. Кравчук М. А. Утвердження тоталітарної політичної системи засобами політичної пропаганди (радянський період) // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. Чернівці: Рута, 2004. Вип. 229-230. С. 129-133.
  69. Красноглядова Л. М., Шапиро В. Я. Фашизм и изобразительное искусство Германии // Новая и новейшая история. 1968. № 5. С. 109-119.
  70. Крупская С. Ю. Нацистская пропаганда во внешней политике Германии (1933-1939): германоязычная историография // Журнал Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: История. Политология. Экономика. Информатика. 2014. Выпуск № 21 (192). Т. 32. С. 65-68.
  71. Крысько В. Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт) [Электронный ресурс]. Минск: Харвест, 1999. Режим доступа: <http://www.eartist.narod.ru/text19/001.htm>
  72. Кузнецов А. К. О специфике информационной войны нацистской Германии против СССР // Известия Алтайского государственного университета. 2012. Выпуск № 4-2 (76). С. 143-145.
  73. Левітас Ф. Євреї України в роки Другої світової війни. К.: Наукова думка, 1997. 272 с.
  74. Лившин А. Я., Орлов И. Б. Пропаганда и политическая социализация // Отечественная история. 2008. № 1. С. 99-105.
  75. Макарова Л. М. Буржуазные историки о пропагандистском использовании нацистами изобразительного искусства и архитектуры // Международные отношения и классовая борьба в эпоху общего кризиса капитализма. М.: Наука, 1975. Вып. 3. С. 87-95.
  76. Мартыненко Б. А. Пятая колонна в стратегии и тактике германского фашизма // Вопросы новой и новейшей истории. М., 1988. Вып. 34. С. 115-127.

77. Мельтюков М. И. Идеологические документы мая-июня 1941 года о событиях второй мировой войны // Отечественная история. 1995. № 2. С. 70-85.
78. Михайлюк М. Нацистська кінопропаганда в окупованій Україні // Український історичний збірник. 2005. Вип. 8. С. 287-298.
79. Михайлюк М. Нацистська пропаганда в окупованій Україні // Український збірник. 2004. № 3. С. 110-108.
80. Михайлюк М. Нацистська пропаганда в окупованому Києві // Український історичний журнал. 2006. № 1. С. 131-144.
81. Михайлюк М. Нацистська радіопропаганда в Україні періоду окупації // Історія слов'янських народів: дослідження актуальних проблем. Вип. 8: Україна і Польща в горнилі Другої світової війни (До 60-річчя перемоги над фашизмом. К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2005. С. 309-320.
82. Михайлюк М. Німецькомовна періодична преса в Україні (1941–1944 рр.) // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2004. № 4. С. 174-184.
83. Московичи С. Стратегии пропаганды и коллективного внушения [Електронний ресурс]. М.: Прогресс, 1998. Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/moskovichi.htm>.
84. Нацистская пропаганда [Електронний ресурс] // Энциклопедия Холокоста. Режим доступу: <http://www.ushmm.org/wlc/ru/article.php?ModuleId=10005202>.
85. Нацистська пропаганда виявилася неефективною [Електронний ресурс] // Еженедельник - Объектив. 2008. №33-34 (389-390). Режим доступу до журн.: [http://www.objectiv.tv/gazeta/33-34_\(389-390\)/1526.html](http://www.objectiv.tv/gazeta/33-34_(389-390)/1526.html).
86. Немкина Л. Н. Советская пропаганда периода «холодной войны»: методология и эффективная технология [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.psujournal.narod.ru/vestnik/vyp_3/ne_cold.

- html#_toc175827604.
87. Никулина Н. Ю., Сорока З. Н. Советское информационное бюро в годы великой отечественной войны (анализ источников) [Электронный ресурс] // Библиотека Гумер. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_buks/gurn/
  88. Окна ТАСС [Электронный ресурс] // Большая Советская Энциклопедия. Режим доступа: <http://bse.sci-lib.com/article083969.html>
  89. Ольшанский Д. В. Психология масс. СПб.: Питер, 2001. 306 с.
  90. Орлов Ю. Я. Крах немецко-фашистской пропаганды в период войны против СССР. М.: МГУ, 1985. 176 с.
  91. Пискунова С. Политика и мистика. Феномен прихода Гитлера к власти [Электронный ресурс] // Библиотека Гумер. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Article/_PiskPol Mist.php.
  92. Пленков О. Третий Рейх. Арийская культура. СПб.: Питер, 2005. 247 с.
  93. Поздняков П. В. Эффективность коммунистической пропаганды. М.: Наука, 1975. 245 с.
  94. Полякова А. А. Пропаганда войны в кинематографе Третьего Рейха. М.: Слово, 2013. 220 с.
  95. Почепцов Г. Г. Пропаганда и контрпропаганда. М.: Центр, 2004. 196 с.
  96. Пропаганда во время Второй Мировой войны [Электронный ресурс] // Википедия. Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
  97. Пшеничный Б. Н. Способы ведения массовой пропаганды // Вопросы, теории и практики массовых средств пропаганды. М.: Знание, 1970. Вып. 3. С. 290-328.
  98. Райх В. Психология масс и фашизм [Электронный ресурс] // Библиотека Гумер. Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks_/History/Reih/_index.ph.
  99. Репко С. И. Отечественный опыт ведения спецпропаганды (1918–1991). М.: Воен. ун-т, 1994. 620 с.
  100. Ржевская Е. М. Геббельс: портрет на фоне дневника. М.: АСТ–

- ПРЕСС, 2004. 255 с.
101. Рисс К. Кровавый романтик нацизма. Доктор Геббельс. 1939-1945 гг.. М.: Центрполиграф, 2006. 246 с.
  102. Розанов Г. Л. Германия под властью фашизма 1933-1939 гг. М.: Изд. ИМО, 1961. 389 с.
  103. Романенко Т. Л. Внутриполитическая пропаганда в СССР 1935-1939 годов: Материалы газеты «Правда» в социально-психологическом аспекте проблемы [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=32910>.
  104. Сенявский А. С. Роль идеологии и пропаганды в формировании феномена массового героизма советских людей в период Великой Отечественной войны // Ученые записки Петрозаводского государственного университета. Общественные и гуманитарные науки. 2012. Выпуск № 7 (128). Т. 1. С. 14-18.
  105. Скуленко М. І. Журналістика і пропаганда. К.: Вища школа, 1987. 101 с.
  106. Скуленко М. І. Історія політичної пропаганди. К.: Либідь, 1990. 305 с.
  107. Советская пропаганда 1941–1945 [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.plakaty.ru/remarks?rem_id=10.
  108. Совинформбюро в годы войны [Электронный ресурс] // Наша победа. Режим доступа: http://www.9may.ru/inform_war/m5510
  109. Сорокина О. Л. Фашистская пропаганда в войне против СССР // Российские регионы: взгляд в будущее [Электронный журнал]. 2015. Выпуск № 2 (3) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/fashistskaya-propaganda-v-voyne-protiv-sssr>
  110. Сороченко В. Энциклопедия методов пропаганды [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://lib.aldebaran.ru/author/sorochenko_viktor/
  111. Ушаков А. «ОКНА ТАСС» били врагов не бровь, а в глаз [Электронный ресурс] // Независимая газета. 2003. 25 апреля. Режим

- доступу: <http://graphic.org.ru/plakat-sel.html#2>
112. Фатеев А. В. Образ врага в советской пропаганде 1945 –1954 гг. [Электронный ресурс]. Ин-т рос. истории РАН, 1999. Режим доступа: <http://psyfactor.org/lib/fateev0.htm>
113. Хачатуров К. У истоков внешнеполитической пропаганды [Электронный ресурс] // Дипкуррьер интернет. 2001. № 10. Режим доступа: <http://world.ng.ru/azimuth/>
114. Холявченко Д. С. Создание и начало деятельности агитационно-пропагандистского отдела сибирского бюро ЦК РКП(б) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://philology.gorodok.net/holyavchenko01.html>
115. Червінський С. Провал нацистської пропаганди в Україні (1943 – 1944 рр.) // Історичний журнал. 2003. № 2. С. 54-58.
116. Шаліган Д. Плакатна графіка в Україні в період Другої світової війни [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www-history.univer.kharkov.ua/book/shalygina_D.pdf
117. Ющенко М. Агітація і пропаганда комуністів України в умовах німецько-фашистської окупації. К.: Наукова думка, 1962. 175 с.
118. Яременко В. М. Політика німецького окупаційного режиму щодо преси в рейхскомісаріаті «Україна» (1941-1944 рр.): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук. К. 2008. 21 с.